

zethette ki belőle. Most magunk csinálunk labirintust belőle, s elképzeltethető, hogy már nem találjuk meg a kiutat. Minél beljebb megyünk, annál több falat és folyosót építünk magunk köré. Mindenesetre ez a kis írás az Interneten található szövegekből fonódott össze, maga is szöveglabirintussá válva. Kibogozásához a következő címekre van szükség:

http://www.contedu.jpte.hu/~fapapucs/anyagok/mi_az_internet/miazint.htm
<http://www.isys.hu/bg/page4.htm>
http://larix.efe.hu/erdinf/jegyzet/internet_uzlet/page3.htm
<http://net.hu/internet-uzlet/2.html>
<http://chiara.csoma.elte.hu/~pera/internet/1.html>
<http://www.elte.hu/kation/koala/miaz.htm>
<http://www.bayer.hu/media98.html>

http://www.szdsz.hu/parlament_beszedekek_24.html
<http://pc3.piarista-kkt.sulinet.hu/netikett1.htm>
http://www.mata.vnet.net/netheads/cikk_jun.html
<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/2324/20mor.htm>
<http://www.oki.hu/upsz/1997-07/index.html>
<http://www.btk.elte.hu/palimpszeszt/pali10/11.htm>
<http://www.kfki.hu/~cheminfo/hun/teazo/gyujt/updike.html>
<http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/25/16brown.htm>
<http://www.neumann-haz.hu/digital/educatio/1997tel/review/szem1.html>
<http://www.szak.hu/nyelweb/sz5.html>

Bakonyi Géza

A világ mint könyvtár, tehát képzet

(Jorge Luis Borges Bábeli könyvtára)

A posztmodern prózairodalom atyjaként aposztrofált Jorge Luis Borges művei azon nyelvíségtapasztalat horizontjában keletkeztek, amely már túllépett a nyelvet ember alkotta eszközként meghatározó elképzeléseken és felismerte a nyelvnek kiszolgáltatott ember esendőségét.

A kulturális hagyományok szövegüniverzumának jelenléte a mindenkori nyelvi megnyilatkozást megelőző tapasztalatként relativálta a cselekményszerű és valamely külső instancia köré szövődő elbeszélések lehetőségét, és olyan narratívákat eredményezett, melyek az elbeszélhetőséget más erővonalak mentén szervezték. Így keletkeztek például a lexikonregények (vö. *Temesi Ferenc*: 'A por', *Milorad Pavić*: 'Kazár szótár' és *Lawrence Norfolk*: 'A Lemprière-lexikon'), ahol a dolgok helyét nyelvi reprezentánsuk jelöli ki. És így keletkezett a 'Bábeli Könyvtár' is, amely Borges világában egy szövegszerűen alakuló univerzum allegorézise.

A könyvtár egyfajta világelképzelés, amely ugyanazon mitológikus kódok működtetésével épül fel, mint a könyvtárat alkotó mitológikus szövegek, ilyen értelem-

ben a könyvtár önépítő struktúra. Axiómákkal – vagyis tiszta nyelvi kijelentésekkel – határozható meg a léte: „ab aeterno létezik”, és „az ortográfiai jelek száma huzsonöt”. Továbbá: a könyvtárat „meghatározatlan és talán végtelen számú, hatszög alakú galéria alkotja”, akárcsak az univerzumot a végtelen számú galaxis. A könyvtár tér, ahová az ember születik, ahol zárándokol és ahol meghal. A hatszögek, melyek az idealisták szerint „az abszolút tér szűkszerű formái”, életterek. Még tovább: a könyvtárban fellelhető az összes könyv, „a húsz-egynéhány ortográfiai jel valamennyi – bár nagyszámú, de mégsem végtelen – lehetséges kombinációja”, a már megírt és a még megírható könyvek, a múlt, a jelen és a jövő könyvei. A könyvtárban minden idők minden könyve megtalálható minden nyelven. Mert minden könyv hasonló ele-

mekből áll: „a szóköz, a pont, a vessző és az ábécé huszonkét betűje”. A huszonöt írásjel minden lehetséges változata, összes kombinatorikus variációja értelmet nyer a könyvtár valamely titkos nyelvén, tehát a könyvtár magába foglalja az univerzum összes nyelvét is: „N számú lehetséges nyelv használja ugyanazt a szókészletet” más-más értelemmel. A könyvtár határtalan és periodikus tér-idő kontinuum, amelyben a véges számú könyvek végteleszer ismétlődnek, ahol az olvasó szükségképpen utazó is. A tökéletesség iránti vágyában pedig keresővé válik, és megte-remti könyvtárának üdvörténetét: meg kell keresni a Könyv Emberét, aki elolvas-ta a totális könyvet, „amely az összes töb-binek kulcsa és tökéletes összefoglalása”, hogy „egyetlen lényben kapjon értelmet a Te hatalmas Könyvtárad”.

A könyvkultusz kialakulása a szóbeli-ség, az élőbeszéd hatalomvesztésével indult el. Az ókor embere számára az élő szó többet ért, mert – ahogyan Borges idézi *Platónt* – „A mester megválaszthatja a tanítványát, a könyv ellenben nem választhatja meg olvasóit, akik esetleg gonoszak vagy ostobák” („A könyvkultuszról”). Az írott szó fegyver. Az ember kiszolgáltatott a szövegszerű organizmusoknak: akár egyetlen könyvnek, akár egy egész könyvtárnak. *Letizia Álvarez de Toledo* szerint – írja egyik lábjegyzetében Borges – „a hatalmas Könyvtár felesleges; tulajdonképpen elegendő volna egyetlen kötet szokványos formátumban, ... amely kötet vég-telen számú, végtelenül finom lapokból állna. E selymesen finom »zsebkalauz« kezelése nem lenne kényelmes; minden látható lap ugyanolyan lapokká válna szét” (Bábeli könyvtár). Ez a könyv aztán a Homokkönyvben testesül meg, Borges egy későbbi elbeszélésében. Egy könyvről van benne szó, amely felirata szerint Holy Writ, vagyis Szentírás, neve szerint pedig Homokkönyv, „mivel sem a könyvnek, sem a homoknak nincs se eleje, se vége”. A címlap és az első lap közé ugyanis állan-dóan bekeveredik egypár lap, mintha a könyvből sarjadna. (Homokkönyv’)

A szent könyvek kitétetett helyet fog-

lálnak el minden könyvtárban, illetőleg kultúrában, hiszen az adott kultúra totális könyvét testesítik meg és az adott nép (olvasók/keresők) üdvörténetét beszélik el. A totális könyvek, szentkönyvek, vagy az úgynevezett homokkönyvek tulajdonképpen duplikátumok: annak a világnak (könyvtárnak) a leírását tartalmazzák, amelynek maguk is részei. Ezért szólnak a keresztény filozófusok gyakran két szent-írásról, Borges írja: „Abból a gondolatból, hogy egykor írt egy könyvet az istenség, arra az elképzelésre jutottak, hogy valójá-ban kettőt írt, s hogy a második maga az univerzum.” („A könyvkultuszról”)

A borgeszi „könyvtár mint tér” elképze-lés – saját struktúrájánál fogva – textuáli-san továbbgyűrűzött a szöveguniverzum-ban. *Umberto Eco* „A rózsa neve” című regényében a könyvtár a Borgeséhez ha-szonló szerkezetű labirintus: „Öt négyszög-gű, vagyis nagyjából trapéz alakú, egy-egy ablakos szoba veszi körül az ablaktalan, hétszögű helyiséget, ahová a lépcső ve-zet.” S bár itt a teret nem hatszögek alkot-ják, mégsem annyira ez a különbség az ér-dekes, hanem az Aedificium elrendezett-sége. Minden helyiséget egy betű jelöl, és teremről teremre haladva összeolvasva őket földrészek neveit adják ki. A könyv-tár tehát a világ térképét utánozza. „A könyvek helyét pedig származási helyük határozza meg: az, hogy szerzőik hol szü-lettek, vagy... hogy hol kellett volna szü-letniük.” Eco könyvtárában Jorge atya a könyvtáros, és a szerző erről leplezetlenül vall: „Kellott nekem egy könyvtárt őrző vak ember (jó elbeszélői ötletnek tartot-tam) és könyvtár plusz vak ember semmi-képpen sem eredményezhet mást, mint Borgest, már csak azért is, mert aki adós, az fizessen.” (Széljegyzetek A rózsa nevéhez’)

Borges „Bábeli Könyvtár”-ának kontex-tusába számos olyan mű tartozik, amely a könyvet egyfajta „a dolgoknak ren-det/helyet teremtő struktúráként” tematizálja. Nemcsak a már említett lexikonre-gényeket lehetne itt felsorolni, hanem minden szövegszerűen építkező és éppen ezért önépítő fiktív világot. Legújában

már cybervilágokkal is számolnunk kell, melyek – textuálisan nézve – szintén egy jelsor, egy digitális jelsor avagy mátrix eredményei. (A számítógépek működésére emlékeztethet minket a Bábeli könyvtár nyelve is, a huszonöt ortográfiai jelből álló ábécé betűinek kombinatorikus variációja,

ahol a szóköz, vagyis az üres hely is jelértékűnek számít. Ez csak a digitális írás-módok sajátja.) Azonban egy virtuális könyvtár lehetőségeinek felvázolása már kimerítené jelen eszmefuttatás (többdimenziós) kereteit...

Sz. Molnár Szilvia

Az átmenet retorikája

Gustave Flaubert: Bouvard és Pécuchet

A középszintű oktatás Flaubert munkásságának egyetlen kanonikus darabjaként tartja számon a „Bovaryné”-t. Teljes joggal, hiszen – minden bizonnyal – a műfaj történetének egyik legfontosabb alkotásáról van szó: tanulmányozása nélkülözhetetlen a „realizmus” történeti távlatú értelmezéséhez. Emellett persze a szerző egyéb művei is hozzájárulhatnak a 19. századi prózafordulat értelmezhetőségéhez. „Vagy túl későn jöttünk, vagy túl korán: azt kell vállalnunk, ami a legnehezebb és a legkevésbé dicsőséges: az átmenetet.” – mondja a francia regényíró.

Vessünk egy pillantást tehát arra a szövegére is, amely ugyan nem feltétlenül rendezte át a prózatörténetet, mégis számos ponton megerősítheti, vagy relativálhatja a főmű tapasztalatát.

Flaubert életművének jelentőségét az irodalomtörténet-írás elsősorban a romantika stíluseszmeinek meghaladásában és a realista regény újszerű megformálásának poétikai tapasztalatában vélte felismerni. (1) Ez a megállapítás kétségekívül utal a szerző írásainak korszakváltó sajátosságaira. Itt azonban érdemes arra utalnunk, hogy a realizmus irányzatának szűkítő megközelítésénél tágabb értelmezői rendszerben is gondolkodhatunk. Annál is inkább, mivel a romantika és a realizmus pusztán dichotóm szembeállításánál e két irányzat kapcsolata bonyolultabbnak tűnik.

Szegedy-Maszák Mihály Kemény Zsigmondról szóló monográfiájának első fejezetében (2) arra tesz kísérletet, hogy az eddig igen ellentmondásosan megítélt realizmust újabb szempontok felhasználásával vizsgálja. Módszere abban áll, hogy felvázolja és értékeli a különféle, a 19. századi irányzatot definiáló nézeteket. Véleménye szerint „a

realista regény olykor nem annyira cáfolja a romantikus értékeket, mint inkább olyan már adott vonatkozási rendszer részeinek tekinti őket, amellyel számolnia kell.” (3) A történeti befogadó a Flaubert-szövegek olvasásakor azonban a realizmus meghaladásának bizonyos jeleivel is szembesül. Szegedy-Maszák Mihály (a jelen dolgozatban elemzendő „Bouvard és Pécuchet” című regény kapcsán) erre a lehetőségre is utal. Igaz ugyan, hogy a „realizmus nyelvek, tudatok, világfölfogások többféleségét igényli, de a teljes értékviszonylagosság, a közösségi hiedelemrendszerek felbomlása már ellentétben áll vele.” (4) Nézete szerint, emiatt nem tekinthető realista műnek e kései regény. Ez az elgondolás arra figyelmeztet, hogy értelmezésünkben inkább a 19. század végének összetettebb irodalomtörténeti képét vegyük alapul. Ezért az elkövetkezendőkben megpróbálnánk egy árnyaltabb szemléleti módszer segítségével vizsgálni néhány kiemelt szempontot. A „Bouvard és Pécuchet” esetében a szubjektumhoz kötődő lételméleti sajátosságokat, valamint a regényben megjelenített történelem- és művészetfelfogás néhány jellem-